

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Icke blott för rika barn

Om tillkomsten av en folkkindergarten

En studie i svensk förskolehistoria ur ett stockholmsperspektiv

Palle Thomas Larsson

Examensarbete: Magisterexamen i pedagogik 15 hp.
Kurs: PDA 161
Nivå: Avanceradnivå
Termin/år Vårterminen 2011
Handledare: Rauni Karlsson
Examinator: Inga Wernersson
Rapport nr: VT11-IPS-04 PDA161

Abstract

Examensarbete:	Magisterexamen i Pedagogik, 15 hp
Kurs:	PDA 161
Nivå:	Avancerad nivå
Termin:	Vårterminen 2011
Handledare:	Rauni Karlsson
Examinator:	Inga Wernersson
Rapport nr:	VT11-IPS-04 PDA161
Nyckelord:	Kindergarten, skolbarträdgårdar, Stockholm, Anna Eklund

Syfte: Syftet med studien har varit lyfta fram den ”glömda” folkkindergarten i Hjorthagen – den första i Stockholm. Uppsatsen tar särskilt upp initiativtagarna, vilkas roll i det sammanhanget inte tidigare uppmärksammats. Med utgångspunkt från folkkindergarten i Hjorthagen diskuteras därefter två betydelsefulla förutsättningar för kindergartens spridning – ekonomi och ledarinneutbildning - den senare med särskild inriktning på de skolbarträdgårdar som inrättades vid flera högre skolor i Stockholm.

Teori: New Historicism.

Metod: Bearbetning av gjorda arkivstudier parallellt med litteraturstudier har utgjort grunden för analys och presentation av arbetet.

Resultat: Bakgrunden till och förutsättningarna för tillkomsten av Stockholms första folkkindergarten redovisas. Kindergartenpionjärerna Anna Eklund och Signe Åkermark, sedan 1896 verksamma vid kindergarten på Östermalm inrättade 1906 en folkkindergarten i arbetarsamhället Hjorthagen. Året därpå kunde folkkindergarten flytta in i ett Barnens Hus, som på privat initiativ uppförts för folkkindergarten och en arbetsstuga. Under den studerade tidsperioden 1906-1931 leddes arbetet vid Folkkindergarten av Anna Eklund och Signe Åkermark, av Föreningen Värtans folkbarträdgård och av Engelbrekts församling. Att de båda föreståndarinnorna lämnade ansvaret för kindergarten i Hjorthagen kan, som arbetet visar, ha orsakats av tidens politiska oro, olöst långsiktig finansiering och krav på ökade arbetsinsatser inför den utvidgning av skolan på Östermalm som initierades 1907.

Vid den ledarinneutbildning föreståndarinnorna bedrev under drygt fyrtio år, gavs unga kvinnor möjligheter, att inte bara arbeta inom kindergarten och förberedande klasser, utan även vid andra barninstitutioner. Utbildningen bidrog till att flera stockholmsskolor kunde inrätta skolbarträdgårdar för att därmed tillgodose även de yngsta barnens behov.

Samverkan med arbetsstugor och därmed också med de församlingspräster som ledde styrelsearbetet för respektive arbetsstuga tas upp. Ursprungligen var avsikten att bereda seminarieeleverna praktikmöjligheter, men kom i fallet Hjorthagen att senare leda till att församlingen tog över ansvaret för folkkindergarten.

Ett särskilt avsnitt behandlar de ekonomiska förutsättningar folkkindergarten levde under och hur olika former för finansiering bidrog till att sprida kindergarten.

Föreliggande arbete är en fristående fortsättning på en tidigare uppsats, *Möten med Fröbel. En pedagogisk historisk studie av Sveriges första kindergarten*, (Fördjupningsarbete 1, PE4100, Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik 2007).

Icke blott för rika barn

Om tillkomsten av en folkkindergarten

En studie i svensk förskolehistoria ur ett stockholmsperspektiv

Förord

Uppsatsens titel "*Icke blott för rika barn,*" syftar på Anna Eklunds och Signe Åkermarks initiativ att inrätta och driva en folkkindergarten i arbetarstadsdelen Hjorthagen vid sidan av den privata skola med kindergarten och förberedande klasser de redan drev för välbeställda barn på Östermalm.

Idén till titeln föddes ur ett samtal med en bekant. Samtalet kom in på eventuella gemensamma erfarenheter av kindergarten. Hade han också gått i kindergarten? Hans spontana svar blev: *Det var ju bara de rika barnen som gick där.*

Svaret, som inte är unikt, är intressant ur några aspekter. Det saknar inte relevans. En del av vår kindergartenhistoria handlar om den kindergarten som i likhet med Anna Eklunds inrättades som en utkomstmöjlighet. Svaret exkluderar den kindergarten, folkkindergarten, som vände sig till barn från mindre resursstarka hem. Den redovisade uppfattningen kan därför ses som en smula anmärkningsvärd, men är inte närmare undersökt.

Det gemensamma målet, för både kindergarten och folkkindergarten var, att genom arbete och lek, pedagogiskt förbereda barn för fortsatt skolutbildning. Barnen i privata kindergarten för inträde vid högre skolor och arbetarbarnen i folkkindergarten för folkskolan.

Att jag kommit att intressera mig för kindergarten var mer en tillfällighet. Utlösande var upptäckten att en av min farfars döttrar, Anna Eklund (1872-1942), var kindergartenpionjären Anna Eklund. En bidragande orsak till mitt intresse var också att jag själv fått gå i en privat kindergarten 1943. Som jag minns den, låg den i en lägenhet en halvtrappa upp i ett bostadshus på Ölandsgatan på Södermalm i Stockholm.

Efter ett liv som lärare började forska på den verksamhet som Anna Eklund och Signe Åkermark bedrev på Östermalm (redovisad i *Möten med Fröbel. En pedagogisk historisk studie av Sveriges första kindergarten* (Larsson, Palle Thomas, C-uppsats vid Institutionen för Pedagogik och didaktik, 2007, Göteborgs Universitet). Redan under arbetet med den uppsatsen stötte jag på uppgifter om en folkkindergarten i Hjorthagen. Av olika skäl blev just dessa arkivfynd liggande.

Den oskrivna historien om folkkindergarten i Hjorthagen krävde dock att bli skriven. Det blev en förnyad historisk forskningsresa, den här gången efter den "glömda" folkkindergarten, den för Hjorthagens sämre lottade barn.

Jag kom för sent. Huset i vilket den första kindergarten var inrymd var borta. Inte ens huset som uppförts för folkkindergarten och arbetsstugan fanns kvar. Den nya bebyggelsen hade

redan begravt spåren. I Hjorthagens stadsdels bibliotek fanns dock ett koncept till det föredrag som läkaren Eva Platon uppvuxen i Hjorthagen höll 1971.¹

Inne i staden hade två lärarinnor fröknarna Eklund och Åkermark grundat Margaretaskolan. Av någon anledning, som jag inte vet, blev de intresserade av att öppna en kindergarten i Hjorthagen. De vände sig till mina föräldrar och min far arrenderade en tomt av staden mitt för kyrkan och där uppförde han en byggnad, som var avsedd för Kindergartan på nedre botten och en arbetsstuga en trappa upp. 1906-1907 började dessa sin verksamhet² (Platon, E., 1971, s.11).

Ämnesområdet visade sig vara svårforskat. Källmaterial med direkt koppling till folkkindergarten i Hjorthagen är av begränsad omfattning. Forskningen har utsträckts till berörda församlingar och arbetsstugor³ för att söka samband, orsaker och förutsättningar bakom folkkindergartens tillkomst och dess fortsatta historia. Frågorna har blivit fler än svaren. Med utgångspunkt från det arkiv- och textmaterial som föreligger har i flera fall svaren blivit hypotetiska.

Min ambition har varit inriktad på att försöka klarlägga de omständigheter och de bevekelsegrunder som gjorde det möjligt för föreståndarinnorna att förverkliga sina planer. Under arbetets gång kom dock ledarinneutbildningen och kindergartens ekonomiska förutsättningar att framstå som centrala för förståelsen för utvecklingen, inte bara i Hjorthagen utan även på ett mer generellt plan. Även kyrkans roll vad gäller kindergarten uppmärksammas.

¹ Efter tips från Mats Rehn, Hjorthagen. Föredragskonceptet är också omnämnt i *Hjorthagen* (1985).

² När Eva Platon som 77-åring höll sitt föredrag låg ovan refererade händelse mer än sextio år tillbaka i tiden och vissa minnen kan behöva förtydligas. Namnet Margaretaskolan fick föreståndarinnornas skola på Östermalm först två år senare (1909). Den tomt föreståndarinnorna begärde för en folkkindergarten ställde staden arrendefritt till förfogande. Ett hus för kindergarten och en arbetsstuga uppfördes av Eva Platons far, den kyrkligt och socialt engagerade byggmästaren i Hjorthagen Alfred Johansson,

³ Hedvig Eleonora, Engelbrekt och Oscars församlingar; Östermalms, Värtans och Djurgårdens arbetsstugor.